

FAKE NEWS – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE

Sorina Ana MANEA

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

În ultimii ani, fake news a depășit cancanul și lumea mondenă pentru a fi utilizate ca „armă” în arsenalul manipulării sociale.

Fake news este azi un instrument deosebit de eficace prin care instituțiile democratice sunt erodate, iar entitățile statului demonizate.

Deși, de cele mai multe ori, identitatea făptuitorului, a celui care declanșează direct sau prin intermediul unei aplicații software o știre falsă, este necunoscută, Statul trebuie să își îndeplinească obligația de a menține securitatea națională și de a asigura apărarea națiunii, pe cea de garantare a exercitării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și, din ce în ce mai acut, obligația de a garanta dreptul cetățenilor de a fi corect și real informați.

Erodarea celei de-a patra puteri, prin deplasarea informării dinspre profesionalism către știrea tip „tweet”, face ca aceste obligații ale statului să fie mult mai dificil de îndeplinit.

Prezentul articol aduce în atenția cititorilor o serie de efecte generate de fake news și felul în care acestea au sau pot avea impact asupra securității naționale și apărării naționale.

Cuvinte-cheie: fake news, democrație, propagandă, subversiune, securitate și apărare națională.

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

„Știrile false (din eng. fake news) reprezintă un tip de jurnalism galben¹ sau de propagandă, care constă în răspândirea de informații false difuzate prin mass-media tradițională sau prin social media tradițională, precum TV sau ziare. Știrile false sunt scrise și publicate cu intenția de a induce în eroare, în scopul de a deteriora reputația unei agenții, entități sau persoane, precum și pentru câștig financiar sau politic, de multe ori folosind titluri senzaționale, necinstite sau, pur și simplu, fabricate pentru a crește numărul de cititori, pentru răspândirea în mediul online și pentru venituri prin click-uri pe internet. În acest din urmă caz, este similar cu titluri senzaționale de tip <clickbait>² din mediul online și se bazează pe veniturile generate, indiferent de veridicitatea poveștilor publicate. Știrile false dezinformează în mod intenționat și diferă de satiră sau parodie, care sunt destinate pentru a amuza publicul, în loc să îl inducă în eroare.

Relevanța știrilor false a crescut în sistemul politic de tip post-adevăr. Pentru mass-media, capacitatea de a atrage cititori la site-urile lor este necesară pentru a genera venituri din publicitatea online. Dacă publicarea unui material cu conținut fals atrage utilizatori, acest lucru aduce beneficii agenților de publicitate și îmbunătățește opiniile. Accesul la venituri din publicitate online, creșterea polarizării politice și popularitatea platformelor de social media precum Facebook au fost toate implicate în răspândirea de știri false, care concurează cu știri legitime. Actori politici sau din guverne au fost, de asemenea, implicați în generarea și difuzarea de știri false, în special în timpul alegerilor electorale³.

Am ales citarea definiției știrilor false oferită de Wikipedia tocmai datorită faptului că acest site a ajuns, la rândul său, un izvor nesecat de informații primare

¹ Jurnalismul galben sau presa galbenă este un model de jurnalism, care prezintă știri mici sau nu foarte bine documentate și se sprijină pe titluri atractive pentru a vinde mai multe ziare. Tehnicile pot include exagerări ale evenimentelor, scandaluri și senzaționalism, https://ro.wikipedia.org/wiki/Jurnalismul_galben, accesat la 12.09.2019.

² Clickbait este o formă de reclamă falsă, care folosește text de hyperlink sau un link de miniatură, conceput pentru a atrage atenția și utilizatorii să urmărească acea legătură, să citească, să vadă sau să asculte bucata de conținut online, cu o caracteristică definitorie de a fi înșelător, de obicei senzaționalizat sau derutant, en.wikipedia.org/wiki/Clickbait#cite_note-2, accesat la 12.09.2019.

³ https://ro.wikipedia.org/wiki/%C8%98tiri_false#cite_note-wired.com-1, accesat la 15.09.2019.

pentru orice utilizator de internet și fac o presupunere rezonabilă spunând că este primul site accesat pentru a afla mai multe lucruri despre orice aspect care interesează, având în vedere că, în august 2018, înregistra 20 de miliarde de vizualizări, iar în intervalul august 2017 – august 2018 a avut un total de aproximativ 500 de miliarde de vizualizări⁴.

Specific Wikipedia mai este și faptul că oricine poate contribui cu articole, a căror corectitudine depinde de editările pe care alți utilizatori le realizează ca urmare a obținerii aprobării administratorilor, plecând de la prezumțiile unui comportament etic al utilizatorilor și a faptului că manipularea prin asemenea platforme este mai dificilă⁵.

Fenomenul *fake news* a luat amploare mai ales în ultimii patru ani, ca urmare a conștientizării opiniei publice cu privire la impactul avut de acesta în alegerile din SUA, din 2016. Dar, acest fenomen nu s-a manifestat și nu se manifestă doar în SUA, ci este întins pe întreg mapamondul, consecință a globalizării și efect negativ al interpretării generaliste a libertății de exprimare.

În 1947, Gordon W. Allport și Leo Postman au definit zvonul ca fiind: „*declarație specifică (sau topică) de credință, transmisă de la persoană la persoană, de obicei prin cuvânt, fără a fi prezentate standarde sigure de probare. Implicația în orice zvon este întotdeauna că un anumit adevăr este comunicat. Această implicație este valabilă, chiar dacă povestitorul își începe mesajul cu avertismentul: <Este doar un zvon, dar am auzit ...>*”⁶.

Zvonul este, pentru Knapp (1944), „*declarația destinată a fi crezută, ce se raportează la actualitate, fiind răspândită în lipsa unei verificări oficiale*”⁷.

Tamotsu Shibutani (1966) definea zvonul ca „*o formă recurentă de comunicare prin care oamenii prinși într-o situație ambiguă încearcă să construiască o interpretare semnificativă a acesteia prin punerea în comun a resurselor lor intelectuale*”⁸.

⁴ <https://stats.wikimedia.org/v2/#/all-projects/reading/total-page-views/normal|bar|2-year|~total|monthly>, accesat la 13.09.2019.

⁵ Sanmay Das, Allen Lavoie, Malik Magdon-Ismael, *Manipulation among the Arbiters of Collective Intelligence: How Wikipedia Administrators Mold Public Opinion*, <https://www.cse.wustl.edu/~sanmay/papers/wiki-cikm.pdf>, accesat la 13.09.2019.

⁶ G.W. Allport și Leo Postman, *The Psychology of Rumor*, Henry Holt and Co., Newyork, 1947, p. IX, trad. autorului.

⁷ Robert H. Knapp, *A Psychology of Rumor*, The Public Opinion Quarterly, vol. 8, nr. 1 (Spring, 1944), Oxford University Press on behalf of the American Association for Public Opinion Research, p. 22, trad. autorului.

⁸ Tamotsu Shibutani, *Improvvised News: A Sociological Study of Rumor*, University of Santa Barbara, Bobbs – Merill Company Inc. 1966, p. 17, trad. autorului, <https://archive.org/details/improvvisednews0000shib>, accesat la 13.09.2019.

În opinia lui Jean-Noel Kapferer, zvonul este „*apariția și circulația în cadrul societății a unor informații încă neconfirmate public de sursele oficiale, fie dezmințite de acestea*”⁹.

Nicholas DiFonzo și Prashant Bordia consideră că „*zvonul este similar într-un fel știrilor; are tendința de a fi informație nouă*”¹⁰; „*este o ipoteză care ajută în înțelegerea unei situații neclare, în timp ce bârfa amuză, leagă și influențează membrii grupului*”¹¹.

De ce e relevant zvonul atunci când discutăm despre *fake news*? Pentru că zvonul a reprezentat, în ultima sută de ani cel puțin, un mecanism social de manipulare, care a avut rezultate, mai ales după consolidarea presei tradiționale. În prezent însă, zvonul a devenit o formă rafinată de artă a manipulării. Acest lucru s-a întâmplat, deși „*utilizarea propagandei este veche, dar niciodată până acum tehnologia nu a fost atât de eficientă în a o disemina*”¹². În România, relevantă pentru acest fenomen a devenit expresia „*pe surse...*”.

STATUL, PRESA ȘI DREPTUL LA INFORMARE

Conform principiilor democrației, fiecare individ are dreptul de a fi corect informat. Acest drept, fundamental oricărei societăți democratice, este, în ultimii 20 de ani, din ce în ce mai agresat, iar impactul negativ este uriaș.

Internetul a facilitat globalizarea, înțeleasă inițial ca formă de integrare a economiilor naționale într-o economie de piață globală. Însă, odată cu apariția și dezvoltarea rețelelor de socializare, globalizarea se extinde asupra individului, adică, pe lângă formarea unui alter ego virtual, opinia individului a devenit punct de focalizare, polarizare și de amplificare de mesaj, simultan cu menținerea anonimatului și cu estomparea, până la dispariție, a nevoii de adevăr, de real a celor transmise. Cu alte cuvinte, Facebook și, mai ales, Twitter au metamorfozat unii utilizatori, presupus ca indivizi, dar uneori doar aplicații, în purtătorii și portavocea

⁹ Jean-Noel Kapferer, *Managing brands through rumors*, în W. Wunderlich, M. Bruhn eds. (2004), Medium Gerücht, Haupt Verlag, trad. autorului, https://www.researchgate.net/publication/278812817_Managing_brands_through_rumors.

¹⁰ Nicholas DiFonzo, Bordia Prashant, *Rumor psychology: social and organizational approaches*, prima ediție, Hamilton Printing, Castleton, 2007, p. 16, trad. autorului.

¹¹ *Ibidem*, p. 23, trad. autorului.

¹² N. Nougayrede, *In this age of propaganda, we must defend ourselves*, în *The Guardian*, 31.01.2018, trad. autorului: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jan/31/propaganda-defend-russia-technology>, accesat la 14.09.2019.

unui mesaj virtual din punctul A în toate punctele fizice reale printr-un simplu click – *comunicarea many to many*¹³.

În 2005, jurnalistul Thomas Friedman scria despre globalizare în următorii termeni: „*Globalizarea 1.0 (1492 la 1800) a micșorat lumea de la o dimensiune mare la una medie, iar forța dinamică în această epocă era reprezentată de state care se globalizau pentru resurse și cuceriri imperialiste. Globalizarea 2.0 (de la 1800 la 2000) a micșorat lumea de la medie la mică, iar acest proces a fost promovat de companii, care globalizau lumea pentru piețe și forță de muncă. Globalitatea 3.0 (care a început în anii 2000) micșorează lumea de la mic la minuscul și, în același timp, aplatizează și scena vieții cotidiene. Și, în timp ce forța dinamică în Globalizarea 1.0 era dată de statele globalizate, iar în Globalizarea 2.0, companiile formau forța globalizatoare, în Globalizarea 3.0 forța dinamică – acel lucru care îi conferă caracter unic – este formată de indivizi și mici grupuri care globalizează. Indivizii pot și trebuie să întrebe: Eu unde mă încadrez în competiția globală și în oportunitățile zilei și cum pot eu, pe cont propriu, să colaborez cu alții global?*

*Dar Globalizarea 3.0 nu diferă de celelalte două versiuni ale globalizării doar în ce privește modul în care micșorează și aplatizează lumea, ci și prin cum abilităză indivizii. De asemenea, diferă în aceea că Globalizarea 1.0 și 2.0 au fost conduse de țări și companii europene și americane. Însă, aprofundând, acest aspect devine din ce în ce mai puțin adevărat. Globalizarea 3.0 va fi condusă nu numai de indivizi, ci și de grupuri de indivizi, din ce în ce mai diverși, non-occidentali, non-albi. În Globalizarea 3.0 veți vedea contribuind toate culorile curcubeului uman*¹⁴.

O altă caracteristică a Globalizării 3.0 este că nu exclude celelalte două tipuri de globalizare, se suprapune lor, amplificându-le și, cel puțin din perspectiva Globalizării 2.0, își atrage resurse din ea, prin intermediul gigantilor social media și hightech.

Internetul și Globalizarea 3.0 erodează șabloanele mentalului social și rescriu modul în care trăim. Dinamismul schimbărilor sociale, economice și politice are loc pe fondul rezistenței statelor la schimbare. Statele, ca entități birocratice primordiale, nu au flexibilitatea necesară pentru a face față facil ritmului alert al societății virtualizate. Fiind de sorginte hobbsiană, consecința a Globalizării 1.0 și 2.0, statul trebuie să asigure nevoile societății pe care o reprezintă și trebuie să asigure îndeplinirea obligațiilor sale pozitive și negative, chiar și în contextul în care viața socială și, mai ales, individuală capătă rapid o nouă dimensiune – cea virtuală.

¹³ Damien Smith Pfister, *Networked Expertise in the Era of Many-to-Many Communication: On Wikipedia and Invention, Social Epistemology*, Papers in Communication Studies, 10 iulie 2011, pp. 217-231.

¹⁴ Thomas L. Friedman, *Its flat after all*, în *The New York Times Magazine*, Section 6, aprilie 2005, p. 3, trad. autorului.

Fenomenul de erodare a regulilor și a autorității, în general, cauzat de internet și globalizare, a luat amploare prin dezvoltarea social media, un bun exemplu în această direcție fiind dificultatea cu care statul intervine pentru protejarea dreptului la informare al cetățenilor, mai ales în contextul dispariției rapide a presei tradiționale.

În România, în vara anului 2018, pe site-ul Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România a fost postat un apel cu privire la dispariția presei tradiționale, semnalând printre altele: „*Cum și cât mai rezistă presa scrisă? Mai întâi de toate, este fezabil să analizăm fenomenul spre a discerne o regulă, o tendință în evoluțiile media sub impactul IT. Încercări, cam timide încă, există. De pildă, Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România a lansat, la începutul anului 2017, pe prima pagină a site-ului propriu un sondaj de opinie, adresat, bănuim, cu precădere jurnaliștilor, în care o primă întrebare a fost: <Considerați că presa tipărită va reuși să recupereze terenul pierdut în fața surselor de informare online?>. Numai 25 la sută din răspunsuri au fost DA, iar 72 la sută au fost tranșant pesimiste – NU. Eșantionul de respondenți nu a fost foarte mare, dar și așa cred că nici concluziile nu sunt departe de adevăr. [...]*

*Tabloidizarea, deopotrivă, în audiovizual și în mijloacele media pe care le oferă internetul – cum sunt site-urile ori fișuicile colorate oferite din belșug pe la chioșcuri – au un scop comun, și anume atragerea a cât mai multă publicitate. Iar banii din reclamă vin cu precădere către acele <publicații> care demonstrează că au trafic, deci cititori unici. La fel ca în război sau în dragoste, în bătăliile purtate în scopul atragerii cititorilor, toate mijloacele sunt permise: găsim titluri exagerate pentru știri de doi bani cu scopul de a momi cititorii să dea <click>, <admirăm> fotografiile cât mai deocheate, vulgare și suntem tentați cu promoții de tot felul. Iar multe din informațiile furnizate cu tam-tam se dovedesc a izvorî din imaginația și speculațiile celor ce le produc. Orice poți afla acolo, în afară de onestitate și respect pentru cei cărora li se adresează*¹⁵.

Observațiile jurnalistului român sunt exprimate și în Marea Britanie, SUA și în orice societate în care internetul este deja indispensabil populației.

Efectele dispariției presei scrise, tradiționale sunt discutate de Martin Moore, lector la King's College și director al Centrului de Studii Media, Comunicare și Putere, care afirma: „*În noaptea de 13 iunie 2017, în timp ce flăcările înghițeau Turnul Grenfell din vestul Londrei, Rania Ibrahim a filmat scena din interiorul apartamentului ei*

¹⁵ Corneliu Cârlan, *Presa scrisă moare!*, postat pe 14 iunie 2018, <https://uzp.org.ro/3312/presa-scrisa-moare/>, accesat la 15.09.2019.

de la etajul 23 [...]. În timpul nopții, știrile despre incendiu au circulat rapid pe rețelele de socializare. Pe măsură ce s-a răspândit, ofertele de ajutor au abundat: voluntari, donații în natură [...] Pentru zile și săptămâni după 14 iunie, teribilul reper de la Grenfell Tower a dominat mass-media națională din Marea Britanie și aproape că a răsturnat prim-ministrul ales recent, Theresa May. [...] Cu toate acestea, furia lor a fost îndreptată aproape la fel de mult către mass-media, cât și către guvern: «Nu ați venit aici când oamenii vă spuneau că imobilul nu este sigur», a spus un bărbat pentru veteranul prezentator al Channel 4, Jon Snow, când a vizitat clădirea arsă. «Nu este demn de știri. Vii aici când mor oamenii. De ce?». Un altul ținea o pancartă pe care scria: «Aceasta nu este o oportunitate foto» și a strigat «Aceasta este viața reală!» [...] Nu a existat nicio acoperire, deoarece nu mai existau jurnaliști dedicați să raporteze despre Kensington și Chelsea, cartierul în care se afla Turnul Grenfell¹⁶.

Martin Moore este de părere că dispariția presei scrise este doar un simptom al modificărilor profunde pe care societatea globalizată le resimte, iar aceste modificări sunt vizibile în conflictul dintre privat și public, dintre libertarianism și autoritate, conflict care afectează sistemul electoral și democrația.

„Alegerile democratice și evenimentele politice din întreaga lume devineau sinonime cu loviturile în adâncime între grupuri de partizani cibernetici și schimburile de replici abuzive. Cu alte cuvinte, campania politică online arăta mai puțin ca o deliberare democratică și mai mult ca un război informațional. Această transgresiune deliberată și distrugerea normelor democratice în sfera digitală au fost promovate de cei care apreciază libertatea și suveranitatea online mai presus de orice. Din acest motiv, este posibil să-i numiți pe acești oameni extremiști ai libertății sau, pe scurt, liber-extremiști. Cu toate acestea, libertatea, chiar și în cele mai libere societăți, nu a fost niciodată absolută. Nicăieri nu este legitim, de exemplu, să-i rănim pe ceilalți în căutarea libertății – decât în contextul războiului. Acesta este probabil motivul pentru care mulți liber-extremiști își justifică comportamentul afirmând că se află într-un conflict virtual cu aceia care au valori diferite de ale lor și care încearcă să le inhibe libertățile. Totuși, consecința este un spațiu online dezinhibat, agresiv, violent și hiperpartizan, unde procesele democratice de dezbatere, respect, politețe și compromis sunt daune colaterale¹⁷.

¹⁶ Martin Moore, *Democracy Hacked. Political Turmoil and Information Warfare in the Digital Age*, A OneWorld Book, 2018, pp. 166-168, trad. autorului.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 35-36, trad. autorului.

Statul trebuie să facă față „războiului” dintre public și privat, promovat în mediul virtual și fundamentat pe o ideologie ultra-libertariană ce poate fi regăsită în politica gigantilor web. Această ideologie are la bază idei ce au de naștere unor campanii de demonizare de tip 4chan, dar și tacticilor de personalizare a mesajului practicate de companii tip Cambridge Analytica. Asemenea campanii au demonstrat lumii cât de ușor poate fi manipulat publicul, electoratul, dar și sistemul electoral al oricărei națiuni.

„Revoluția în comunicațiile digitale – prăbușirea news-media și ascensiunea unor platforme tehnologice dominante precum Google, Facebook și Twitter – ne atacă alegerile, ne răstoarnă candidații convenționali și îneacă partidele de centru. Mai mult decât atât, ne restructurează politica, subminând instituțiile existente și refăcând rolul cetățeanului. Creează deschideri pentru cei care anterior nu aveau niciun spațiu în care să ocolească norme, reguli și practici stabilite și oportunități pentru jocuri și distorsiuni¹⁸.

Destabilizarea sistemului electoral duce, fără îndoială, la destabilizarea statului democratic, eșafodajul organizării sociale de acest tip, și la erodarea valorilor naționale stabilite de comun acord de societate. Coruperea sistemului electoral delegitimează modul de constituire a organelor reprezentative ale societății democratice și, astfel, sunt afectate atât drepturile și libertățile fundamentale, din perspectiva lor de constructe sociale, cât și viața cetățenilor în cel mai real mod cu putință. Coruperea sistemului electoral poate transforma o societate democratică într-una totalitară, în care voința minorității sau, mai rău, a unui grup dictează.

Statele actuale sunt rezultatul unui proces istoric secular la a căror construcție timpul joacă un rol esențial, întrucât permite cetățenilor adaptarea la cerințele de comportament necesare pentru dezvoltarea sănătoasă a societății. Însă, în prezent, timpul este condensat, iar cetățenii nu mai au orizontul de atenție suficient de stabil pentru a interioriza și înțelege regulile majorității. Astăzi, totul trebuie obținut printr-un click.

În 2017, Senatul american a demarat o anchetă cu privire la presupusa interferare a Federației Ruse în procesul electoral al Statelor Unite, desfășurat cu ocazia alegerii președintelui, în 2016. În cadrul lucrărilor, membrii comisiei juridice încercau să înțeleagă, prin audierea conducerii Facebook, Google și Twitter, cum a fost posibil ca entități comerciale ruse să achiziționeze reclame partizane țintite

¹⁸ *Ibidem*, p. Xi, trad. autorului.

către votanții americani, în contextul în care cele două corporații au, poate, cea mai mare și dezvoltată capacitate de procesare a big data.

Cauza imposibilității giganților internetului de a identifica implicarea subversivă a unui stat sau a unei entități rivale este tocmai modul în care este conceput internetul, ca spațiu liber de interferența autorității și în care conținutul, informația pot circula liber. Niciunul din cei trei nu urmărește modul în care este utilizat spațiul publicitar pe care îl vând, deși, începând cu 2016, este evident că acesta este mijlocul propagării *fake news* și a dezinformării, alături de postările unor indivizi sau ale boturilor¹⁹.

Constituirea Comitetului judiciar al Senatului american reprezintă certificarea faptului că *fake news* nu mai reprezintă doar zvonul malițios, ci este un instrument eficient de afectare a valorilor unei societăți.

FAKE NEWS CA AMENINȚARE LA SECURITATEA NAȚIONALĂ

În România, campaniile *fake news* și de demonizare a liderilor, indiferent de culoarea politică, dar, mai ales, de demonizare a autorității publice a luat o amploare fără precedent. Un exemplu în acest sens este notoriul caz al dispariției unei tinere din Caracal, în vara 2019, în care „știrile pe surse” sunt rulate amănunțit, în ipoteze și judecăți de valoare, care îndepărtează atenția publică de la drama unei tinere către stat, descris ca o entitate separată de cetățenii săi, în a cărui existență cetățeanul nu are nicio responsabilitate.

Potrivit unui sondaj realizat de Comisia Europeană, „atât românii, cât și cetățenii Uniunii Europene consideră că știrile și informațiile care denaturează realitatea sau chiar sunt false sunt, deseori, întâlnite și reprezintă chiar o problemă la nivel național, acestea fiind menționate de aproximativ șapte persoane din zece (deseori întâlnite – RO: 72%; UE28: 68%; reprezintă o problemă – RO: 69%; UE28: 70%). Chiar dacă acest gen de știri și informații sunt ușor de identificat în accepțiunea respondenților (RO: 59%; UE28: 58%), românii sunt de părere că existența știrilor sau a informațiilor care denaturează realitatea sau chiar sunt false reprezintă o problemă pentru democrație, în general, într-o pondere cu 7pp mai mică decât media înregistrată la nivelul Uniunii Europene (RO: 69%; UE28: 76%). Comparativ cu anii anteriori,

¹⁹ Un bot de internet, cunoscut și sub denumirea de robot web, robot sau simplu bot, este o aplicație software care execută sarcini automate (scripturi) pe internet. De obicei, roboții îndeplinesc sarcini simple și repetitive din punct de vedere structural, cu o rată mult mai mare decât ar fi posibil pentru un singur om. https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_bot, accesat la 13.09.2019.

rețelele sociale au fost menționate din ce în ce mai des ca surse de informare folosite. Acestea sunt considerate de peste jumătate dintre români (60%, +7pp față de 2017) ca fiind o modalitate modernă de a fi la curent cu problemele politice, dar și ca o modalitate de exprimare a părerilor proprii despre aceste probleme, 60% (+9pp față de 2017) dintre respondenți folosind rețelele de socializare și în acest scop. Totodată, 58% dintre români consideră că informațiile despre tematicile politice de pe rețelele sociale online nu pot fi de încredere, dar acestea din urmă pot trezi interesul oamenilor pentru afaceri politice, idee confirmată de 59% dintre români (+9pp față de 2017)²⁰.

În România, există prevederi legale care reglementează obligația presei de a transmite informații obiective, însă, în mediul virtual, la nivelul forumurilor, secțiunilor de comentarii sau platformelor de socializare, unde opinia individului devine știre prin share, obligația este doar de ordin moral, iar aplicarea prevederilor Codului Penal referitoare la comunicarea de informații false²¹ este dificilă²², dacă nu imposibilă, dacă este luată în calcul localizarea făptuitorului.

Comunicarea de informații false constă în acțiunea de a comunica sau de a răspândi, prin orice mijloace, știri, date sau informații false ori documente falsificate, cunoscând caracterul fals al acestora, dacă prin aceasta se pune în pericol securitatea națională. Cu toate că societatea recunoaște pericolul social al unor asemenea fapte, îndeplinirea condiției de cunoaștere de către făptuitor a caracterului fals al informațiilor pe care le comunică sau răspândește face ca această infracțiune în mediul online să fie o situație *probatio diabolica*.

De asemenea, în fericita situație în care cel care colportează este identificat, „acțiunea de a comunica sau de a răspândi știrile, datele, informațiile sau documentele capătă relevanță penală numai sub condiția ca făptuitorul să cunoască, la momentul comiterii, caracterul lor nereal. Rezultă deci că îndoiala asupra veridicității informațiilor comunicate sau răspândite face să nu se întrunească elementele constitutive ale infracțiunii, producând același efect ca și cauza de neimputabilitate a erorii. Situația derogă de la regula generală în materie (conform căreia eroarea nu se confundă cu îndoiala, aceasta din urmă presupunând că făptuitorul este conștient că nu își poate reprezenta în mod corect realitatea,

²⁰ Eurobarometru Standard 90. Raport național: Opinia Publică în Uniunea Europeană, toamna 2018, <http://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion>, p. 11, accesat la 15. 09.2019.

²¹ Art. 404, *Noul Cod Penal al României*.

²² Tudorel Toader, Maria-Ioana Michinici, Anda Crișu-Ciocintă, *Noul Cod Penal: comentarii pe articole*, Editura Hamangiu, București, 2014, p. 605.

caz în care ar trebui să nu acționeze, iar dacă totuși trece la executare – deși are conștiința cunoașterii nesigure a realității –, va răspunde penal pentru fapta comisă, deoarece a acceptat producerea rezultatului socialmente periculos, acționând așadar cu intenție indirectă). Cu alte cuvinte, va săvârși infracțiunea pe care o analizăm numai subiectul care știe caracterul fals al datelor, știrilor, informațiilor sau documentelor pe care le răspândește, nu însă și persoana care are dubii asupra valorii de adevăr a acestora, chiar dacă, sub raport obiectiv, ele sunt nereale. Se transpune astfel în plan legislativ o mai veche orientare a doctrinei și jurisprudenței, care au statuat că legea penală nu sancționează comunicarea sau răspândirea de date ori informații doar pentru simplul motiv că nu s-a confirmat veridicitatea lor, ci are în vedere datele sau informațiile false, precum și documentele falsificate, astfel că făptuitorul nu ar putea fi tras la răspundere penală pentru publicarea unor date, informații sau documente a căror autenticitate nu a avut posibilitatea să o cunoască²³.

Chiar și în acest context, pentru că o asemenea circumstanță, în care ilicitul penal nu poate fi probat, are un impact negativ asupra societății, vizibil tuturor, nu doar experților, *fake news* ar trebui să fie tratate ca amenințare la adresa securității naționale, amenințare definită ca „acte exterioare de conduită comisive sau omisive, intenționate și care se obiectivează în fapte, situații, împrejurări prin care se conturează o stare de pericol ori aduce atingere valorilor care se circumscriu conceptului de securitate națională, definit ca atare de legea privind securitatea națională a României, respectiv starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică necesară existenței și dezvoltării statului național român ca stat suveran, unitar, independent și indivizibil, menținerii ordinii de drept, precum și a climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, potrivit principiilor și normelor democratice statornicite prin Constituție”²⁴.

²³ Decizia Curții Constituționale nr. 273/2000 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 168 din Codul Penal (*Monitorul Oficial* nr. 101 din 28 februarie 2001, <https://lege5.ro/Gratuit/gezdmnrzgi/art-404-comunicarea-de-informatii-false-codul-penal?dp=gqytsojwge3te>, accesat la 15.09.2019).

²⁴ Doru Ioan Cristescu, Victor Cătălin Enescu, *Cadrul general tactic al investigației penale în cazul infracțiunilor contra securității naționale și acte de terrorism. Ep. 3. Amenințările la adresa securității naționale. Corespondența cu infracțiunile contra securității naționale și acte de terrorism. Formele de realizare a amenințărilor la adresa securității naționale. Cunoașterea căilor, metodelor și mijloacelor folosite pentru comiterea de amenințări contra securității naționale/infracțiuni contra securității naționale sau acte de terrorism*, 09.03.2015, la <https://www.juridice.ro/364621/cadrul-general-tactic-al-investigatiei-penale-in-cazul-infracțiunilor-contra-securitatii-nationale-si-acte-de-terroris-ep-3-amenintarile-la-adresa-securitatii-nationale-corespondenta-cu-infracțiun.html>, accesat la 15.09.2019.

Într-un articol de specialitate referitor la manifestarea și impactul știrilor false în România, se precizează că „știrile false întâlnite în peisajul mediatic autohton sau pe platformele de socializare pot fi clasificate în funcție de mizele acestora:

- a. strategice – utilizate ca parte a ofensivei informaționale a unui stat sau a unei organizații, în vederea manipulării populației, în sensul activării acesteia în sprijinul unor idei sau, din contră, producerii unei stări de apatie, dezinteres, neîncredere, dezamăgire;
- b. materiale – vizează strict obținerea de câștiguri financiare.

Deși, adesea, conceptului îi sunt asociate și știrile false difuzate involuntar, o abordare corectă presupune delimitarea fake news de false news, sub aspectul intenției, în cazul fake news informația falsă fiind diseminată pentru a induce în eroare opinia publică. Unul dintre cel mai des întâlnite prototipuri de fake news în plan autohton corespunde stilului tabloid, senzaționalist, axat pe publicarea unor știri de clickbait (cu titluri șocante, care nu susțin conținutul), care conțin exagerări și nu citează sursa informațiilor. Acestea urmăresc creșterea numărului de accesări și, implicit, a popularității și câștigurilor sursei.

Nerespectarea rigorilor de redactare poate duce la apariția unor situații periculoase, în care publicațiile axate pe obținerea de foloase materiale din promovarea de fake news devin, fără a conștientiza, o portavoce pentru entități care diseminează astfel de știri ca parte a ofensivei informaționale contra statului român”²⁵.

Cu toate că *fake news* au toate caracteristicile unei amenințări la adresa securității naționale, iar fenomenul *fake news* se manifestă de la începutul anilor 2000, în strategiile de securitate și apărare ale României, acesta nu apare ca fiind parte a amenințărilor cibernetice. Actuala strategie de apărare a României atrage atenția asupra amenințărilor cibernetice doar ca acțiuni lansate de entități ostile, statale sau nestatale, asupra infrastructurilor informaționale de interes strategic ale instituțiilor publice și companiilor²⁶.

În online-ul românesc sunt promovate știri false care afectează interese naționale ale țării, însă, oricât de mult ar interveni autoritățile, acestea nu vor putea niciodată să suplinească responsabilitatea care aparține cetățeanului de a filtra informațiile pe care le primește.

²⁵ Iuliana Grigore, Andrada Halgaș, „Fabricate” pentru România. Interese ascunse în știrile false, 09.01.2019, <https://intelligence.sri.ro/fabricate-pentru-romania-interese-ascunse-stirile-false/>, accesat la 15.09.2019.

²⁶ *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015-2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2015, para. 54, p. 14.

În 2013 și 2014, în mediul online, au fost promovate articole care dădeau drept cauză a unor cutremure produse în județul Galați (situat în Depresiunea Predobrogeană, zona seismogenă cu activitate seismică moderată – Mw < 5.3)²⁷ demararea exploatării de gaze de șist prin metoda fracturării hidraulice. Spre exemplu, pe site-ul financiar.ro a fost postat, în data 07.10.2013, un articol în care se preciza că „Metoda de exploatare a zăcămintelor din respectivele zone este cea a fracturării hidraulice, metodă interzisă în majoritatea statelor europene datorită pericolozității acesteia pentru mediul înconjurător”²⁸. La nivelul anului 2013, numai Franța (2011) și Bulgaria (2012) interziseseră acest tip de exploatare a resurselor²⁹. Același articol prelua datele referitoare la un studiu realizat de geologi americani de pe siteul Reuters³⁰. Studiul citat de agenția internațională de presă³¹ se referă însă la creșterea posibilității de declanșare a cutremurelor în locații din sud-vestul SUA, ca urmare a unor seisme de mare magnitudine petrecute în zone ca Japonia sau Chile.

S-a demarat o „dezbateră națională” în mass-media, însă informarea corectă și obiectivă a cetățenilor panicați, care organizau proteste solicitând demisia sau sancționarea unor autorități³², nu s-a realizat, iar exploatarea a fost oprită³³.

Poate că, în urma evenimentelor recente care au perturbat stabilitatea și echilibrul aliaților și partenerilor naționali și internaționali ai României, dar și pe ea, în noua Strategie de securitate, decidenții politici și strategici vor aborda acest fenomen cu implicații atât de profunde pentru națiune.

Includerea unei asemenea forme de amenințare cibernetică complexă ar permite instituțiilor responsabile de realizarea securității naționale să sprijine, în limita competențelor legale, documentarea, chiar și penală, a unor asemenea fapte și ar sprijini efortul autorităților administrative autonome (Consiliul Național

²⁷ https://ro.wikipedia.org/wiki/Seismicitatea_Rom%C3%A2niei#Depresiunea_Predobrogean%C4%83, accesat la 16.09.2019.

²⁸ <https://financiarul.ro/2013/10/07/cutremurele-romanesti-cauzate-de-inceperea-exploatarii-gazelor-de-sist/>, accesat la 16.09.2019.

²⁹ <https://www.downtoearth.org.in/news/energy/ireland-becomes-the-fourth-eu-country-to-ban-fracking-61091>, accesat la 16.09.2019.

³⁰ <https://www.reuters.com/article/us-science-fracking-earthquakes/study-raises-new-concern-about-earthquakes-and-fracking-fluids-idUSBRE96A0TZ20130711>, accesat la 16.09.2019.

³¹ <http://users.clas.ufl.edu/prwaylen/GEO2200%20Readings/Readings/Fracking/Enhanced%20remote%20earthquake%20triggering%20at%20fluid-injection%20sites%20in%20the%20Midwestern%20United%20States.pdf>, accesat la 16.09.2019.

³² *Protest spontan la Izvoarele (jud. Galați): Manifestanții cer explicații pentru numeroasele cutremure care au afectat recent zona*, <https://m.hotnews.ro/stire/15719776>, accesat la 16.09.2019.

³³ <https://www.viata-libera.ro/societate/64125-chevron-renun%C8%9Ba-la-gazul-de-%C8%99ist-din-romania-o-parte-din-judetul-galati-era-concesionat-companiei>, accesat la 16.09.2019.

al Audiovizualului, AGERPRESS) de a păstra mass-media tradiționale și digitale cât mai aproape de valorile democrației și de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Elemente conceptuale pentru fundamentarea noii strategii naționale de apărare a țării*, Academia de Științe ale Securității Naționale, București, 2015.
2. David Coast, Jo Fox, *Rumour and politics*, în *History Compass*, nr. 13/5, 2015.
3. Ben Frampton, *Clickbait: The changing face of online journalism*, BBC News, 14 septembrie 2015.
4. Michele Kennerly, Damien Smith Pfister, *Ancient Rhetorics and Digital Networks*, The University of Alabama Press, Tuscaloosa, 2018.
5. Mihai Poalelungi, *Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, Autoreferatul tezei de doctor habilitat în drept, Chișinău, 2015.
6. Stephanie Borg Psaila, *Cambridge Analytica explained: The facts, implications, and open questions*, <https://dig.watch/trends/cambridge-analytica>
7. Agustin Reyna, *The psychology of privacy – what can Behavioural Economics contribute to competition in digital markets?*, International Data Privacy Law, 2018, vol. 8, nr. 3.
8. Jamie Susskind, *Politica viitorului. Tehnologia digitală și societatea*, Editura Corint, București, 2019.